

A divat története a 18–20. században

A Kyoto Costume Institute gyűjteménye

Vince Kiadó/Taschen, 2003

Káprázatos tárlatvezetés, megragadó időutazással. A könyv a japán Kyoto Costume Institute (KCI) gazdag ruhagyűjteményének a 18. századdal kezdődő részét mutatja be, 500 fényképpel illusztrálva, s ezzel az európai kultúrtörténet egy sajátos metszetét is elének tárja. Láttató erejét, olvasásának örömét kellemesen fokozza a Vince Kiadótól megszokott, igen magas színvonalú kiállítása.

„Ma több mint tízezer ruha és húszezer a divattal kapcsolatos dokumentum alkotja gyűjteményét, és köztük ritka kincsek is találhatóak. A KCI nézete szerint az alsóruházat különösen sokat elmond a nyugati világ öltözködésének történetéről, ezért e ruhaneműk muzeális anyagának jelentős részét teszik ki.”

A KCI a világ egyik leggazdagabb ruhagyűjteményét birtokolja, és módszeresen gyűjti a reájuk vonatkozó dokumentációs anyagot is. Ezek tudományos igényű feldolgozásával igyekszik feltárni és bemutatni az öltözködési kultúra alakulását. Elsősorban a nyugati divatú női öltözékeket, történelmi viseleteket, felsőruhákat, alóneműket, cipőket, divatkelléke-

ket gyűjti a 17. századtól napjainkig terjedően. Ma több mint tízezer ruha és húszezer a divattal kapcsolatos dokumentum alkotja gyűjteményét, és köztük ritka kincsek is találhatóak. A KCI nézete szerint az alsóruházat különösen sokat elmond a nyugati világ öltözködésének történetéről, ezért e ruhaneműk muzeális anyagának jelentős részét teszik ki. A gyűjteményben a 18. századot női- és

férfiruhák egyaránt képviselik, a 19. századtól kezdve azonban elsősorban női ruhák szerepelnek. Ennek sajátos oka és magyarázata, hogy – amint a bevezető elmondja – a KCI véleménye szerint ez utóbbiak jobban tükrözik egy adott kor szépségideálját. A jelenkor divatjának bemutatásánál világhírű ruhatervezők alkotásai sorakoznak, köztük több japán ter-

vezőé, akik jellemzően az 1970-es években törtek be a divatvilágba.

A divat természetesen az adott kor szelleméhez, légköréhez is kötődik, azt is tükrözi. A KCI ezért a ruhák bemutatásában mindig arra törekszik, hogy az valóságghú legyen, a kort idézve érzékeltesse azok megjelenését. Ehhez még a célnak legmegfelelőbb bemutatóbábukat is kifejlesztette.

Ha a könyv pusztán csak végigvezetne képekkel és magyarázatokkal e divat- és kultúrtörténeti bemutatón, már az is kivételes élménnyel és sok ismerettel gazdagítaná az olvasót. Ad azonban még egy további, egészen különleges többletet is ehhez: számos darabnál a szóban forgó viselethez valamilyen festmény, iparművészeti alkotás, grafika, fénykép is kapcsolódik.

Ha belegondolunk, hogy vajon miért törekednek sokan arra, hogy láthatóan, sőt látványosan birtokolják a divat mindenkori legfrissebb alkotásait – öltözködésben, kiegészítőkben, használati cikkekben, mindenben, ami támpontul szolgálhat annak kialakításában, hogy mások hogyan ítélik meg őket –, úgy a válasz meglehetősen

egyszerűnek látszik: ezzel is kifejezni, megjeleníteni kívánják mind másoknak, mind pedig saját maguknak, hogy a „jobbak”, sőt lehetőleg a legjobbak közé tartoznak.

A divat tárgyai tehát presztízhordozókként szolgálnak, és a rendeltetésük, hogy segítsék a birtokosukat kiválni és elvegyülni: kiválni az átlagemberek közül és elvegyülni az elitben. A valóságban a dolog természetesen árnyaltabb, hiszen „elit” is többféle lehet, attól függően, hogy ki milyen beállítottság alapján, milyen mércével mér.

Valójában miben ragadható meg a divat lényege? A Pallas Nagy Lexikona ezt mondja róla 1893-ban Budapesten: „Divat: az élet alakjai, amennyiben azok sem nemzeti hagyomány, sem kényeszerű megfontolás, hanem változó mindennapi szeszély által határozatnak meg. A divat feltétlenül uralkodik a ruházatban, de nincs tér az emberi közéletben, mely a divat alól egészen kivonhatná magát. Az ételek elkészítése és sorrendje, a lakásoknak bútorokkal való felszerelése, ünnepélyek rendezése, levelek alakja: mindez a divatnak van alávetve. Sőt még divatos filozófusokról és divatos költőkről is van szó. (...) Vannak oly terek, melyeken a szeszélyes önkény űzheti játékát, mivel az ész minden bele szólási jogától tartózkodik. Ilyen tér mindenekelőtt a ruházat. Az illem, egészség és kényelem követelményeit figyelmen kívül hagyva, itt az anyag, alak és szín folytonos változása uralkodik. (...) A divat szeszélyeinek nagy játszóterük van, melynek körében jogosultságuk lehet és nemzetgazdasági hasznot hajtának. (...) A divat története egészben véve a művelődéstörténet nem éppen lényegtelen része, fő-

leg a modern Európára nézve, midőn valamely korszak észjárása gyakran jellemző kifejezést nyer a külső élet változó alakjaiban.” Sajátos nézet, és feltehetőleg már a saját korára sem lehetett általános érvénnyel igaz, hogy a divat éppen érvényesülő kívánalmait főként a változó mindennapi szeszély hatá-

„A divat története egészben véve a művelődéstörténet nem éppen lényegtelen része, főleg a modern Európára nézve, midőn valamely korszak észjárása gyakran jellemző kifejezést nyer a külső élet változó alakjaiban.”

rozta volna meg. A szócikk maga is utal a divat gazdasági szerepére, s ezzel kulcsot is ad a valódi hajtóerők, akkoriban legalább is jelentős részének, ma minden bizonynyal a döntő hányadának a megfejtésére. A korábbi korokra való utalása nyomán eljutunk arra a következtetésre is – amelyet furcsa módon maga nem mond ki –, hogy az akkori társadalmakban az öltözködésbeli divatok nagyrészt státusz-szimbólumként szolgáltak – amint teszik azt gyakorta ma is. Maradékaltanul igaza van viszont abban, hogy a divat története a művelődéstörténet igen fontos része.

Érdemes szintúgy szemügyre vennünk a Tolnai Új Világlexikon 1926-ban megjelent értékelését: „Divat alatt a többségnek főképpen külsőségekre vonatkozó ízlésbeli megnyilvánulását értjük, amelyet indokolás nélkül megtűrünk, sőt rendszerint követünk. A divatot könnyebb követni, semmint azt tudományosan megmagyarázni; mindazonáltal kétségtelen, hogy a mindenkori divat a célszerűségi elv és a tömegpszichológia szabályai szerint jön létre. Az öltözködés divatjára – melyről ez

alkalommal szó van – egyes előkelőségek, avagy a divatból élő üzletemberek nagy hatással tudtak ugyan lenni, az emberiség nagy tömegeire kiterjedő lényeges és tartós divat-változtatások azonban csak akkor voltak lehetségesek, ha a változtatás észszerű is volt...” Nos figyelembe véve,

hogy ez már mégiscsak túl volt a XX. sz. első negyedén, feltehetően nem túl szigorú azt mondanunk, hogy ennyire nem felismerni a divat gazdasági, keresletformáló szerepét, a divat irányításának – mai szóval – marketing jelentőségét, ez egy lexikonban több mint naivitás, ez meglepő szakszerűtlenség.

Az 1934-es szaklexikon, a Révai Kereskedelmi, Pénzügyi és Ipari Lexikon már sokkal gyakorlatiasabban tapint a lényegre: „A divat az árukínálat számtalan eszközével a kereskedelem révén lesz ismertté olyképp, hogy a kirakatok, a hirdetések, a reklámok, árjegyzékek, minták, divatlapok bemutatásával a figyelmet állandóan felkelti és a vételkedv fokozásával a divatcikkek terjedését széles körben előmozdítja.”

A lexikonok tanúsága szerint az egyik legelső mai értelemben vett divattervező Charles Frederick Worth volt (1825, Bourne, Anglia, – 1895, Párizs). Az Encyclopaedia Britannica szerint ő a párizsi haute couture megalapítója. 1845-ben hagyta el Angliát, ahol egy méteráru cég könyvelője volt. Párizsban előbb egy ruhaipari kellék boltban

dolgozott, majd 1858-ban létrehozta saját női szabóságát. Ő volt az első, aki nevet szerzett magának a divat terén. Ő teremtette meg a kollekciók létrehozásának és bemutatásának gyakorlatát, mellesleg ő alkalmazott elsőként fiatal lányokat modellként, és ő te-

remtette meg azt a gyakorlatot, hogy ruhákat tervez, amelyeket a francia ruhagyárakban lemásolnak és az egész világon árusítanak. Worth a párizsi divat diktátorává emelkedett. Különösen kiemelték a nevét a fényűző krinolin ruhatervei, amelyek a Máso-

dik Császárság eleganciáját sugározták, valamint az az újítása, hogy bevezette a turnúrt, ami a hetvenes és nyolcvanas évek női divatjának elmaradhatatlan részévé vált.

Osman Péter

MARK HARVEY, STEVE QUILLEY & HUW BEYNON

Exploring the Tomato (A paradicsom feltárása)

*Transformations of Nature, Society and
Economy*

*(A természet, a társadalom és a gazdaság
átalakításai)*

Edward Elgar, 2002

Gömbölyű vagy hosszúkas, apró vagy óriás, vörös, sárgás vagy zöld, édes vagy savanyú, eszik és isszák, és a mai civilizációknak fejlődéstörténetének egyik kiváló tükré? Mi az? A paradicsom.

A rácsodálkozások könyve: átfogó történetírás, elemzés és értékelés egy hajdan obskúrus, egzotikus növény világhódító útjáról, a fejlődés és fejlesztések útjairól és módjairól, amelyek révén a mai kimagasló gazdasági jelentőségét elér-

te. Modern világunk, fogyasztói társadalmunk gazdaság- és kultúrtörténete e növény karrierjének tükrében, az Edward Elgar könyveinél megszokott kitűnő előadásmódban és magas szakmai színvonalon. A fűlszöveg szavával: tanulmány a jelenkori kapitalizmusról e zöldségféle kapcsán. A paradicsom sokszínű világában a kapitalizmus sokféleségét tapasztalhatjuk meg.

A paradicsom, mindennapos étkeink egyikeként, olyannyira ma-

gától értetődő része az életünknek, hogy fel sem ötlük bennünk, milyen hosszú út vezetett el idáig, milyen sok és sokféle innovációs és marketing munka eredményeként létezik ma ez a sokarcú, szerteágazó zöldség- és termékcsalád, és hódította meg gyakorlatilag az egész világot. A maják, aztékok és dél-amerikai elődeik hajdani növényét előbb a lassú, spontán európai elterjedés, majd a nagyon is tudatos, iparosított